

Галушкіна Тетяна Павлівна
*доктор економічних наук, професор,
Заслужений економіст України,
професор кафедри зеленої економіки
Державного закладу «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»*

Тафтай Володимир Володимирович
*аспірант
Державного закладу «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»*

Афанасьєва Ольга Олександрівна
*аспірант
Державного закладу «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»*

Березовська Юлія Володимирівна
*виконавчий директор
IB Centre Inc*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-324-1-2>

НАСЛІДКИ ЕКОЦИДУ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ НІВЕЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні проблема екоциду, що виникла через збройну агресію РФ, яскравим проявом якого є знищення довкілля, зокрема внаслідок підриву Каховської ГЕС, є однією з безпрецедентних в міжнародному форматі. Руйнування ГЕС за міжнародними нормами вважається зброєю масового знищення відповідно до Женевської Конвенції згідно статті 56 Додаткового Протоколу 1977 р. У відповідь на виникнення катастрофічної ситуації щодо знищення критичної інфраструктури та природоресурсного потенціалу України Генеральна асамблея ООН ще передчасно (15 листопада 2022 р.) прийняла резолюцію про необхідність застосування

репараційних механізмів, згідно якої росія повинна повністю компенсувати Україні за спричинені рф наслідки військової агресії, в тому числі екологічні. Слід також констатувати, що на сьогодні в міжнародному форматі продовжують діяти норми Конвенції про попередження злочинів геноциду, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН ще в 1948 р. і є особливо актуальним щодо існуючих реалій в Україні.

Наразі, чітке поняття, методика та правові механізми репарації саме **військового** «екоциду» як на міжнародному, так і національному рівні при цьому й досі чітко не визначені, що потребує нагального усунення цього правового «нігілізму». На сьогодні визначення екоциду є дещо розмитим як в міжнародній, так і національній правоохоронній практиці. Так, в ст. 441 ККУ надано дуже поверхнєве визначення екоциду, яке трактується як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу». Безперечно, що таке трактування не можна застосовувати щодо екоциду, що виник внаслідок збройної агресії. Останній не повинен мати терміни давності. Визначення екологічної ж репарації, тобто відшкодування екологічних втрат, окремо, до цього часу в правовому полі відсутнє, що потребує нагального юридичного доопрацювання [1]. У зв'язку з цим, є доцільним ініціювати термінове звернення до міжнародних інститутів, зокрема ООН та Міжнародного Кримінального Суду в Гаазі, щодо необхідності доповнень до правової міжнародної лексики з метою чіткого визначення сутності поняття «військового «екоциду» як окремої суспільної категорії та злочину проти людства внаслідок масштабного, виходячи за межі однієї країни, знищення природоресурсного потенціалу, біоти, фауни та інших природних життєзабезпечуючих факторів, яке не має термінів давності, з подальшим проявом геноциду внаслідок використання неправомірних військових дій.

В міжнародному праві репарацію (від лат. Reparation) розглядають як форму матеріальної відповідальності суб'єкта

міжнародного права за спричинені ним збитки іншому суб'єкту міжнародного права, що передбачає повне або часткове відшкодування матеріальних збитків, завданих війною. Вперше постулати репарації були обґрунтовані у Версальському мирному договорі 1919 р., де була зафіксовано відповідальність Німеччини та її союзників за збитки, завдані громадянському населенню країн Антанти внаслідок I Світової війни. При цьому розмір репарації за Варсальським договором складав 226 млрд нім. марок, або в еквіваленті – 100 тис. т золота [2]. Виплата репарації тривала до 3 жовтня 2010 р. (90 років з перервами).

Правові норми екологічної репарації, тобто відшкодування екологічних втрат, окремо до цього часу не задекларовано, тому питання щодо компенсації втрат унікальних екосистем та завданих збитків природо ресурсного потенціалу України внаслідок військової агресії залишаються в переліку найбільш актуальних першочергових завдань майбутнього відродження економічного та екологічного стану країни за європейським зеленим сценарієм.

Як свідчать офіційні дані, рівень екологічних загроз внаслідок збройної агресії РФ в Україні, активно зростає. При цьому обсяги екологічних збитків в економічному вимірі не завжди піддаються кількісному підрахунку, оскільки прояв їх наслідків може бути достатньо довготривалим процесом. За експертними оцінками авторів, екологічні збитки внаслідок збройної агресії РФ на порядок можуть перевищувати відповідний рівень збитків, завданих критично-значимій та соціальній інфраструктурі. На жаль, сьогодні офіційні розрахунки щодо втрат унікального біорізноманіття та знищеного акцент внаслідок військової агресії з боку РФ, природоресурсного потенціалу України, або занижені, або поки що відсутні, оскільки процес їх визначення потребує певного методичного узгодження та незалежних експертних оцінок, які є основою для реалізації репараційних механізмів в моделі повоєнної відбудови країни. Для нівелювання розбіжностей підрахунку екологічних збитків, в березні 2022 р. була прийнята постанова Кабінету міністрів України № 326 від 20.03.2022 «Про затвердження

порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [3], відповідно до якої визначення шкоди та екологічних збитків здійснюється окремо за напрямками, що включають втрати:

- земельних ресурсів, а також пов'язану з ними упущену вигоду;
- надр, завдані самовільним їх користуванням, а також шкоду, завдану навколишньому природному середовищу під час самовільного користування надрами;

- втрачену частину територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях;

- внаслідок викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

- лісового фонду та пов'язані із ними витрати;

- збитки, завдані природнім територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із ними витрати;

та інші втрати внаслідок забруднення, засмічення, вичерпання та інші дії, які можуть погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод;

У своєму прагненні нівелювати стан довкілля за умов повоєнного часу, нагальними завданнями України є:

- підготовка чіткої дорожньої карти щодо запровадження екологічної репарації з врахуванням міжнародних підходів та національної методології обрахування завданих збитків,

- формування незалежних, за участю міжнародних фахівців, експертних оцінок в розрізі поресурсних екологічних втрат внаслідок збройної агресії РФ;

- трансформація чинної законодавчої бази у відповідності до вимог; повоєнного часу.

Необхідно визначити достовірну та науково-обґрунтовану оцінку екоциду, зокрема, внаслідок підриву Каховської ГЕС. Ті розрахунки екологічного збитку, які зараз лунають на офіційному рівні надто мізерні та не відображають дійсної ситуації. Це окрема площина професійних та наукових досліджень, яка передбачає активізацію фінансування на проведення міждисциплінарних фундаментальних та прикладних досліджень з тематики екологічного тероризму та екоциду. Крім того, необхідно забезпечити широке інформування та тематичне навчання представників відповідних служб задля підвищення їх кваліфікації та світогляду з вищезазначених питань з залученням представників наукової спільноти та міжнародних експертів.

За умов повоєнного часу виникає нагальна необхідність трансформування законодавства та державної політики в сфері довкілля-чітко сформувані доповнення до правової бази, визначити існуючі та потенційні екологічні ризики та загрози, а також напрями їх нівелювання та механізми повноважень та координації. Зокрема, розробити низку доповнень до основного екологічного Закону «Про охорону навколишнього природного середовища України», Кримінального Кодексу України тощо. Важливим контентом є посилення комунікацій та напрямів міжнародної взаємодії щодо виконання спільних проєктів, направлених на пошук інноваційних шляхів вирішення проблеми екологічного екоциду внаслідок збройної агресії РФ.

Література:

1. Галушкіна Т.П., Тафтай В.В., Афанасьєва О.О., Екологічна репарація та економічні інструменти забезпечення зеленого зростання економіки України за умов повоєнного часу. *Науковий журнал «Вісник Одеського національного університету. Економіка»*. 2022. Т. 27. Вип. 3 (93) 2022. С. 96–100.

2. Версальський договір. 1919. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_\(1919\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_(1919)) (дата звернення: 11.10.2023).

3. Постанова Кабінету міністрів України № 326 від 20.03.2022 «Про затвердження порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#n10> (дата звернення: 11.10.2023).